

SERIA RELIGIE

coordonată de
preot VASILE RĂDUCĂ

Christoph Schönborn s-a născut la 21 ianuarie 1945 în Skalken, Boemia, într-o familie princiară (este conte de Schönborn-Wiesentheid) înrudită cu multe alte familii princiare europene. Stabilît în Austria după cel de-al Doilea Război Mondial, intră în monahism în 1963, în cadrul ordinului dominican. Studiază filozofia, psihologia și teologia la universitățile din Viena, Bonn, Regensburg și Paris, iar în 1970 este hirotonit preot la Viena. În 1975 devine doctor în teologie la Sorbona și, până în 1991, predă teologie dogmatică la Universitatea din Freiburg (Elveția), ca specialist în teologia Părinților de limbă greacă și în teologia Bisericii Ortodoxe. Din 1980 este membru al Comisiei Teologice Internaționale de pe lângă Vatican; la 29 septembrie 1991 este ales episcop vicar al Arhiepiscopiei Vienei, în septembrie 1995 este numit arhiepiscop al Vienei, iar în 1998 papa Ioan Paul II îl ridică la rangul de cardinal. Actualul cardinal și arhiepiscop al Vienei este unul dintre teologii de marcă ai Bisericii Romano-Catolice, reprezentând latura tradițională a teologiei acestei Biserici, însă cunoaște îndeaproape și teologia Bisericii Ortodoxe. Numeroasele și variatele sale cărți și articole sunt fundamentate pe studiul atent al Sfinților Părinți, abordând totodată probleme care țin de impactul pe care îl are Biserica asupra lumii moderne.

CHRISTOPH
SCHÖNBORN

ICOANA
LUI HRISTOS
O introducere teologică

Traducere din germană și prefață de
preot prof. dr. VASILE RĂDUCĂ

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Eugenia Stănculescu

Tipărit la R. A. Monitorul Oficial

Cristoph Schönborn
Die Christus Ikone – Eine theologische Einführung
© 1998 by Wiener Dom-Verlag Gesellschaft m.b.H., Wien

© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SCHÖNBORN, Christoph von, cardinal

Icoana lui Hristos: o introducere teologică. / Christoph Schönborn. –

trad., pref.: pr. dr. Vasile Răducă – București: Humanitas, 2011

ISBN 978-973-50-3088-9

I. Răducă, Vasile (trad., pref.)

246.5:232.9

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

PREAMBUL

Încă o carte despre icoană? Da și nu! În această carte, de la început și până la sfârșit, este vorba despre icoane și, cu toate acestea, despre ele se vorbește puțin în mod expres. Tema cărții de față o constituie acele fundamente fără de care n-ar exista nici o icoană, fără de care sensul icoanei n-ar putea fi, de fapt, conceput, și anume fundamentele teologice, mai precis fundamentele hristologice.

Există numeroase texte referitoare la aspectele istorico-artistice ale icoanei. Dimpotrivă, *învățătura creștină despre Întruparea (În-omenirea) Fiului lui Dumnezeu*, baza pe care se întemeiază înainte de toate arta icoanei, a fost analizată relativ rar. Dumnezeu a luat chip omenesc și tocmai acest chip este locul privilegiat al Revelației. Pe această convingere se fundamentează arta icoanei, nu numai în tematica ei, ci și în propria sa tehnică de neschimbat. Icoana vrea să dea expresie acestei taine. Fascinația care se desprinde astăzi din arta icoanelor are, desigur, o relație cu taina icoanei și a Întrupării.

Prezenta carte a apărut, ea însăși, dintr-o asemenea fascinație. A început cu o icoană a lui Hristos complet neglijată, mâncată de cari, și nu de la una deosebită din punct de vedere artistic și prețioasă, o icoană pe care autorul acestor rânduri a primit-o întâmplător drept cadou. Este posibil ca starea acelei icoane să fie cea care a făcut ca din ea să emane o anumită taină cu totul aparte. Înainte de toate există acea

ființă serioasă și gravă, oarecum tristă, inaccesibilă, și totuși perfect credibilă. Mereu aceeași ființă în nenumărate variante, în copii autentice după copiile unor icoane străvechi, cu forme multiple și variate, și totuși mereu aceeași.

Istoria artei icoanei este mai întâi istoria, totdeauna nouă, a întâlnirii cu această Ființă. Ea este continuu repetată și cu toate acestea nu este considerată niciodată depășită. Adesea se spune că arta icoanei este rigidă și sterilă pentru că nu face altceva decât să reprezinte mereu aceleași modele. Asemenea reproș este de fapt dovada unei neînțelegeri a icoanei. Icoana nu este niciodată o copie mecanică a modelului, ci ea este mereu dovada unei noi întâlniri cu Taina necreată a acestei Ființe.

Tema cărții de față este chipul omenesc al lui Dumnezeu; și din acest punct de vedere ea este o carte despre icoane.

Artiști și teologi au meditat la taina acestui chip și au încercat să-i dea o expresie. Intenția cărții este aceea de a pune în evidență marile izvoare ale acestei cugetări, care, astăzi, necunoscute în mare măsură, au devenit străine sau de-a dreptul uitate. Aceste surse sunt, înainte de toate, Sfinții Părinți ai Bisericii, marii măștri din istoria creștinismului primelor secole. În meditațiile lor hristologice, noi căutăm izvoarele iconoclasmului. Cititorul va simți probabil aici, ca pe o greutate – pe care autorul însuși a avut-o –, o anumită particularitate a limbajului, a conceptelor, a viziunii pe care o aveau acei învățători ai lumii. Cu cât cititorul se va adânci mai mult în text, cu atât va fi mai fascinat de adâncimea și de suplețea teologiei Sfinților Părinți și, prin urmare, va recunoaște din ce în ce mai bine cât de înrudit este cuvântul Sfinților Părinți cu chipul reprodus de iconar. Cugetarea Sfinților Părinți referitoare la Hristos trebuie să ducă la o mai adâncă înțelegere a icoanelor, care, la rândul ei, duce spre întâl-

nirea cu Cel care i-a inspirat atât pe teolog, cât și pe făcătorul de icoane.

Scriind această carte, am avut intenția ca ea să fie atât utilă din punctul de vedere al cercetării științifice, cât și ușor de citit.

Christoph Schönborn,
Retz in Niederösterreich,
de ziua Sfântului Maxim Mărturisitorul,
13 august 1983

PARTEA I

**Fundamentele teologice
ale icoanei**

CAPITOLUL I

Bazele trinitare

I. Chipul cel veșnic

Sfântul Pavel spune despre Hristos: „El este chipul Dumnezeului celui nevăzut“ (Col. 1, 15), și Hristos însuși îi spune lui Filip: „Cel care M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl“ (Ioan 14, 9). În Fiul ni se face cunoscut Tatăl, căci „pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut“ (Ioan 1, 18).

Așadar, Fiul este chipul Tatălui. Dar ce legătură există între această afirmație a Noului Testament și chipul lui Hristos, icoana lui Hristos? La prima vedere este vorba de două lucruri complet diferite. În realitate, între chipul lui Hristos și icoana lui Hristos există o strânsă legătură; cel puțin aceasta era convingerea din vremurile de atunci, de care ne-am ocupat în cartea de față, fie că era vorba de susținătorii ori de adversarii icoanelor. De exemplu, adversarii icoanelor argumentau că nimeni nu poate să picteze un chip al lui Hristos pentru că aceasta înseamnă a voi să circumscrii și să închizi, să limitezi dumnezeirea lui Hristos. La aceasta, iconodulii replicau spunând: dacă „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi“ (Ioan 1, 14), de atunci Cuvântul S-a lăsat să fie „circumscris“, să fie atins; prin urmare, Cuvântul cel veșnic al lui Dumnezeu poate fi reprezentat în icoană.

Cu această dramatică problemă vom ajunge la cearta pentru icoane din secolele VIII–IX (726–843) și, odată cu ea, la sensul și posibilitatea unei reprezentări, a unei evocări a

lui Dumnezeu în cadrul artei omenеști. Cu toate acestea, înainte să expunem detaliile acestei dezbateri, în cea de-a doua parte a cărții, vrem să înfățișăm mai întâi fundamentele teologice ale acestei probleme. Teologia creștină găsește ultimul și cel mai adânc suport al reprezentărilor iconice chiar în Sfânta Treime: Dumnezeu, Izvorul original și sursa a toate, are în Fiul, Cuvântul cel veșnic, chipul Său însuși desăvârșit întru toate. Primele noastre demersuri vor servi, prin urmare, la clarificarea problemei acestui chip din interiorul dumnezeirii, chip care constituie prototipul oricărei reprezentări. Pentru aceasta ne vom lăsa conduși de Părinții secolului al IV-lea, învățători fără pereche în teologia trinitară.

Cea de-a doua etapă o va constitui Întruparea Cuvântului* celui veșnic al lui Dumnezeu spre a înțelege și a vedea în ce măsură Fiul, asumând natura umană, mai este chip *desăvârșit* al Tatălui, așadar, cum poate fi un chip omenesc chip al Dumnezeului celui desăvârșit. Abia după ce vom fi analizat această dimensiune, apropiindu-ne de problema reprezentării, va primi întreaga ei dimensiune întrebarea referitoare la „sfânta reprezentare prin imagini“, la înțelegerea prin artă a tainei celei nepătrunse.

1. Chipul în sistemul lui Arie¹

Începem cercetarea noastră referitoare la bazele trinitare ale teologiei icoanei cu prima mare criză a credinței creștine

* Traducem *Menschwerdung* prin „întrupare“ pentru că așa s-a încetățenit termenul la noi, cu toate că este impropriu pentru cuvântul german, ca și pentru echivalentul său grecesc (*enanthroposis*), care înseamnă nu o simplă întrupare, o luare de trup, ci asumarea întregii firi umane – trup și suflet deodată. Din același motiv traducem uneori cuvântul *Menschwerdung* prin „în-omenire“ (*n.tr.*).

(cu deosebire gnoza secolului al II-lea): criza ariană. Cum interpreta Arie († 336) cuvintele Scripturii pe care le-am citat mai sus? Principiul și centrul teoriei preotului alexandrin Arie este afirmația Sfintei Scripturi: „Ascultă, Israele, Unul este Domnul Dumnezeu.“² În mărturisirea lui de credință, Arie mărturisește „un singur Dumnezeu, singurul nenăscut, singurul veșnic, singurul fără de început, singurul adevărat, singurul nemuritor.“³ Fiindcă Dumnezeu este unic, tot ceea ce amenință unitatea Sa trebuie să fie îndepărtat. Dumnezeul lui Arie este singur, un Dumnezeu solitar, „singurul înțelept, singurul bun, singurul puternic“.⁴ Nimic nu-i poate fi asemenea: „Numai El nu are pe nimeni care să-I fie egal, pe nimeni care să-I fie asemănător sau egal în slavă“⁵, pe nimeni, nici măcar pe Acela pe care creștinii Îl adoră ca pe Fiul Său! Prima grijă a credinței ariene este aceea de a veghea asupra absolutei singurătății a lui Dumnezeu: „După cum Dumnezeu este monadă și principiu a toate, tot așa El este și înainte de toate. Pentru aceasta El este chiar înaintea Fiului Său.“⁶ Toate celelalte afirmații ale lui Arie decurg din această frază pe care o consideră fundamentală. Atunci, ce pot să însemne pentru Arie cuvintele Apostolului Pavel: „El este chipul Dumnezeului celui nevăzut“? Întrucât Dumnezeu este absolut unic și singur, nimic nu-i poate fi asemenea. Fiul poate fi chipul Său numai în stricăciunea unei radicale neasemănări.

Între Dumnezeu și tot ceea ce nu este Dumnezeu există o prăpastie de netrecut: diferența absolută între ceea ce este necreat și ceea ce este creat. Numai veșnica izolare a lui Dumnezeu ține de lumea necreată. De aceea, pentru Arie, Treimea pe care o admite credința creștină este o Triadă care însă „nu este compusă din persoane vrednice de aceeași cinstire, căci substanțele lor (*hypostaseis*) nu sunt amestecate între ele. Slava uneia (de exemplu, a Tatălui) este fără de asemănare mai mare decât a celuilalt (a Fiului).“⁷

Arie vorbește de trei „ipostasuri“, dar, fără îndoială, înțelege acest concept în sensul clasic de *substanță*. Astfel, el afirmă că Fiul „nu are nimic în propria Sa substanță (*hypostasis*) care l-ar face să fie Dumnezeu, căci El nu este egal cu Dumnezeu, nici măcar consubstanțial.“⁸ Dumnezeu nu poate să nască un Fiu împreună veșnic consubstanțial, altfel s-ar afirma în Dumnezeu două principii veșnice și am împărți monada divină, după cum făcuse Sabelie.⁹ Arie nu poate concepe nașterea Fiului veșnic decât în sensul unei purcederi pur imanente: „Înainte ca El (Fiul) să fi fost născut sau creat [...] El nu era, pentru că El nu este născut.“¹⁰ Dumnezeu nu a devenit Tată decât după ce a născut pe Fiul.¹¹ Cuvântul „Tată“ nu poate să desemneze specificitatea veșnică și ființială a lui Dumnezeu, după cum cuvântul „Fiu“ nu descoperă o relație veșnică¹², ci desemnează numai proprietatea unei creaturi a lui Dumnezeu pe care Dumnezeu a adoptat-o ca pe un Fiu¹³. În perspectiva acestei diferențe radicale, între Dumnezeu și Logos (Cuvântul) se situează și singurul text cunoscut al lui Arie care vorbește despre chip:

„Află că există Monada și că Diada nu era înainte ca ea să intre în existență. Atâta vreme cât Fiul nu există, Dumnezeu nu este Tată. Fiul nu era mai înainte (ci a intrat în existență prin voința Tatălui); El a devenit singurul Dumnezeu și unul este străin de celălalt... El astfel este cunoscut prin nenumărate denumiri, cum ar fi: Duh, Putere, Înțelepciune, Slavă a lui Dumnezeu, Adevăr, Chip și Cuvânt.“¹⁴

Arie înțelege denumirea de „chip al lui Dumnezeu“ ca pe unul dintre darurile pe care Fiul le-a primit de la Tatăl atunci când El L-a creat, „L-a scos din neant“¹⁵. Fiul poate să fie chip al lui Dumnezeu numai într-o măsură limitată de propria Sa condiție de ființă creată: „Este evident că cel care are un început și un izvor este incapabil să îmbrățișeze și să cuprindă pe Cel fără de început așa cum este El.“¹⁶ Fiindcă Fiul este incapabil „să-l cunoască pe Tatăl așa cum este El în Sine Însuși (căci Fiul

nu cunoaște nici măcar propria Sa natură), El nu poate nici să-L facă pe Tatăl vizibil, adică să fie chipul desăvârșit al Acestuia.¹⁷ Cu atât mai mult, El nu poate să fie revelația desăvârșită a Tatălui. El nu poate să descopere nimic mai mult decât pe Sine Însuși: o creatură. Dumnezeuul lui Arie rămâne închis în singurătatea Sa de nepătruns, El este incapabil să comunice pe deplin Fiului Său propria Sa viață. În grija față de transcendența lui Dumnezeu, Arie face din Dumnezeuul unic și suprem un prizonier al propriei sale măriri.

În numele unei transcendențe absolute, Arie separă în mod absolut pe Dumnezeu de lume. Acest Dumnezeu nu putea să fie Treime, căci El nu era văzut decât în limitele categoriilor omenești de superior și inferior, un Dumnezeu a cărui slavă consta în a domina¹⁸, și nu în a se dăruia și a comunica viața. O asemenea perspectivă dăruie din temelii adevărata transcendență a lui Dumnezeu și Tatăl, care, pentru că este libertate suverană, se arată în faptul că se poate dăruia în întregime Fiului și Duhului Sfânt, fără ca aceasta să afecteze propria Sa suveranitate. Considerăm că baza ereziei lui Arie este un Dumnezeu care-și păzește cu gelozie propria-i dumnezeire de frică să nu fie lipsit de ceea ce posedă.¹⁹

Ce au a face însă toate acestea cu problema creștină a artei icoanelor? Toate acestea au un rol hotărâtor, pentru că arianismul nu ruinează numai concepția creștină despre Dumnezeu, ci și demnitatea creației. Aceasta, pentru Arie, nu este rodul lucrării directe a lui Dumnezeu, ci produsul unei puteri intermediare create, Fiul.²⁰ După o asemenea concepție, ar mai putea creația să-L facă cunoscut pe Creator? Aceasta devine cu atât mai dificil dacă Dumnezeu creează lumea prin mijlocirea Cuvântului, care, prin natura Lui, nu este asemenea cu Dumnezeu.

Noi trebuie să ne punem întrebarea dacă există vreo legătură între arianism și mișcarea de ostilitate față de icoane. Încă

de pe acum putem să spunem deja că, dacă creația nu are nici o transparență față de Creator, atunci arta nu va fi în stare să reprezinte în spațiul creaturalului dumnezeirea cea necreată; și dacă Fiul nu poate fi chipul desăvârșit al lui Dumnezeu, revelația plenară a Tatălui, atunci arta creștină va fi tăiată de la rădăcină, căci arta creștină se fundamentează în înțelegerea apărătorilor icoanelor pe faptul că Hristos este „chipul Dumnezeului celui nevăzut“.

2. Atanasie: Cuvântul ca chip consubstanțial²¹

Reacția antiariană a marelui Atanasie al Alexandriei (295–373) a fost energică și neînfricată. Atanasie a plătit fermitatea sa cu prețul mai multor exiluri. Învățătura lui Arie pretindea să fie rațională și coerentă. Trebuia deci să se arate că credința creștină, cu toată că depășește rațiunea, se potrivea mai bine rațiunii decât speculațiile preotului Arie. Sinodul de la Niceea, care în 325 a respins învățătura lui Arie, nu mai era în măsură să aducă probe în acest sens. Rolul sinoadelor este acela de a *mărturisi* credința, și nu acela de a o explica; aceasta este obligația teologilor și dascălilor Bisericii.

Atanasie este marea personalitate care a avut o deosebită contribuție la adâncirea mărturisirii de credință de la Niceea. Cu un simț sigur al conținutului mântuitor al mărturisirii de credință creștine, el a descoperit slăbiciunile speculației ariene. Astfel, Atanasie poate să arate că în spatele punctului de vedere arian stă o concepție fundamental greșită cu privire la transcendența lui Dumnezeu. Ca să putem să ne apropiem de El, trebuie să depășim categoriile noastre simple, omenești. Sfânta Scriptură arată că Hristos „este Fiul cel Unul-Născut din Tatăl“ (Ioan 1, 14, 18). Dacă vrem să înțelegem ce înseamnă aici cuvântul „născut“, atunci trebuie să privim pe Acela despre care s-a spus:

„Într-adevăr, Dumnezeu nu naște precum nasc oamenii, ci așa cum Dumnezeu naște. Căci nu Dumnezeu ia exemplu de la oameni, din contră, din cauza lui Dumnezeu, care este în mod suveran și singurul cu adevărat Tată al Fiului Său, oamenii, la rândul lor, au fost numiți părinți ai copiilor lor. Căci din El își trage numele orice neam în cer și pe pământ (Ef. 1, 13).“²²

A numi pe Dumnezeu „Tată“ nu înseamnă să arătăm ceva accidental în El, după cum este cazul la om. Dumnezeu *este* Tată, El este singurul care este într-adevăr Tată. La Arie însă este cu totul altfel: pentru el Dumnezeu devine Tată înainte de toate prin crearea Cuvântului; de fapt, pentru Arie, cuvântul „Tată“ nu poate constitui un nume pentru Dumnezeu. Dumnezeul lui Arie tronează într-un „dincolo“ de nepătruns, de unde nu iese vreodată. De la El noi nu vom vedea niciodată nimic altceva decât ceea ce voința Sa a stabilit și a creat în mod arbitrar. Niciodată creaturile Sale nu-l vor revela pe El Însuși.

Nu tot așa este interpretarea transcendenței pe care o apără Atanasie: dacă Dumnezeu *este* Tată, El este Tată din eternitate și Fiul Său este deopotrivă veșnic. Paternitatea dumnezeiască trebuie înțeleasă desigur „într-un mod dumnezeiesc“. Ca să poată fi într-adevăr *chipul Său*, Fiul trebuie să posede însușirile Tatălui:

„Așadar, trebuie să privim însușirile Tatălui ca să recunoaștem dacă chipul este al Lui. Tatăl este Veșnic, Nemuritor, Puternic, Lumină, Împărat, Rege, Atotputernic, Dumnezeu, Domn, Creator și Făcător. Toate acestea trebuie să fie și în chip, încât cel care a văzut pe Fiul să vadă într-adevăr pe Tatăl (Ioan 14, 9). Dimpotrivă, dacă, după cum cred arienii, Fiul este creat, și nu veșnic, atunci El nu este chipul adevărat al Tatălui, dacă nu le este rușine să spună că Fiul se numește *chip* chiar dacă nu e de o ființă cu Tatăl, ci numai se numește așa.“²³

Afirmația „nerușinată“ a arienilor, că desemnarea lui Hristos ca „chip“ al lui Dumnezeu este o dovadă a faptului

că Hristos este mai mic decât Dumnezeu, nu este nimic altceva decât un rod al concepției greco-eleniste cu privire la chip, pentru care chipul înseamnă în mod indiscutabil ceva mai mic decât modelul pe care îl reprezintă. Logosul lui Dumnezeu, în concepția ariană, este chip al lui Dumnezeu în sensul în care filozofia greacă a înțeles chipul – anume, o imagine, o copie slabă a unui model de neatin. Pentru că aparține lumii văzute schimbătoare, chipul nu poate să cuprindă întreaga plinătate a modelului său simplu și neschimbător.

Concepția lui Atanasie afirmă, din contră, paradoxul unui *chip desăvârșit*, al unui chip căruia nu-i lipsește nimic din desăvârșirea modelului: Dumnezeu are un chip al Său care în toate, în demnitate și în natură, îi este asemenea. Pentru Atanasie, acesta este sensul concret al cuvintelor lui Hristos „Eu și Tatăl Meu una suntem“ (Ioan 10, 30) și „Toate câte are Tatăl ale Mele sunt“ (Ioan 16, 15):

„Căci, într-adevăr, Fiul este în Tatăl, după cum se poate înțelege, fiindcă întreaga ființă a Fiului este proprie ființei Tatălui ca strălucirea din lumină și râul din izvor, încât cel ce vede pe Fiul vede și ceea ce este propriu Tatălui și înțelege că ființa Fiului, fiind din Tatăl, este la fel în Tatăl. Dar și Tatăl este în Fiul, fiindcă Fiul este ceea ce vine din Tatăl și îi este propriu Acestuia, precum în strălucire este soarele și în cuvânt duhul (rațiunea) și în râu izvorul. Astfel, cel ce vede pe Fiul vede ceea ce este propriu ființei Tatălui și înțelege că Tatăl este în Fiul. Căci, fiindcă forma și dumnezeirea Tatălui îi sunt ființe Fiului, urmează că Fiul este în Tatăl și Tatăl în Fiul.“²⁴

Între Tatăl și Fiul există o desăvârșită comuniune de ființă. Fiul este „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat“, El este, după cum spune Atanasie, „rodul desăvârșit al Tatălui, Fiul unic și chipul neschimbat al Tatălui“²⁵. Deoarece credința creștină atribuie dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu și fiindcă ea nu poate să admită „grade“ în dumnezeire, conceptul de chip primește o profundă corectare, cu urmări grave pentru

Cuprins

<i>Prefața traducătorului</i>	5
<i>Preambul</i>	9

Partea I **Fundamentele teologice ale icoanei**

CAPITOLUL I. Bazele trinitare	15
I. <i>Chipul cel veșnic</i>	15
1. Chipul în sistemul lui Arie	16
2. Atanasie: Cuvântul ca chip consubstanțial	20
II. <i>Pe calea unei noi înțelegeri a persoanei</i>	26
1. Disputa despre ipostasuri	27
2. Natură și persoană	29
a. Abordarea filologică a conceptelor de <i>ousia</i> și <i>hypostasis</i>	30
b. Abordarea teologică a conceptului de persoană	33
c. Persoana Fiului ca chip al Tatălui	37
d. Persoană și Chip (<i>prosopon</i> și <i>hypostasis</i>)	40
III. <i>Lucrarea Fiului ca chip al Tatălui</i>	43
a. Zămislire și subordonare	44
b. Modul de existență al persoanelor divine	48
c. Ascultare și libertate	50

CAPITOLUL II. Bazele hristologice ale icoanei	54
I. <i>Origen – o hristologie ostilă icoanelor?</i>	56
II. <i>O teologie anti-ionică: Eusebiu din Cezareea</i> (cca 264–340)	65
1. Scrisoarea lui Eusebiu către împărăteasa Constanța – un program teologic anti-ionic	66
2. „Chipul lui Dumnezeu“ – un semn al subordonării Logosului	69
3. Lucrarea Logosului în lume.....	71
4. Icoana lui Hristos și antropologia.....	78
5. Conceptul lui Eusebiu de chip sacramental	84
III. <i>Dumnezeu S-a arătat în trup:</i> <i>Chiril din Alexandria († 444)</i>	85
1. „Slava lui Dumnezeu care strălucește pe fața lui Hristos“ (II Cor. 4, 6).....	87
2. „Cel care M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl“ (Ioan 14, 9)	93
3. Trupul Cuvântului	99
IV. <i>Iubirea – icoană a lui Dumnezeu: Sfântul</i> <i>Maxim Mărturisitorul (580–662)</i>	106
1. Fire și persoană – o analiză precisă a raportului dintre ele	107
2. „Ipostasul compus“	113
3. O nouă existență	117
4. Cele două lucrări și cele două voințe ale lui Iisus	121
5. Hristos – „icoană vie a iubirii“	129
6. Chipul și simbolul Lui Însuși	135
7. Vedere și perspectivă.....	137

Partea a II-a.

Icoana lui Hristos în cadrul disputei iconoclaste

CAPITOLUL I. Elementele teologice ale iconoclasmului bizantin.....	14
---	----

I. <i>Discutabila problemă privind originile iconoclasmului bizantin</i>	143
II. <i>Biserica în drum spre păgânism? Argumente teologice împotriva cultului icoanelor</i>	149
1. Folosiri abuzive ale cultului icoanelor.....	149
2. „Să nu-ți faci chip cioplit“ (Ex. 20, 4).....	150
3. Materie și spirit.....	152
4. Chipul de o ființă.....	154
5. O abordare „origenistă“	157
III. <i>Hristologia iconoclaștilor</i>	164
1. Împăratul Constantin V	164
a. Unirea celor două firi în Hristos	165
b. Noțiunea de chip	166
c. Icoana lui Hristos	167
2. Sinodul din 754	169
a. Unirea celor două firi	170
b. O eroare camuflată.....	171
CAPITOLUL II. Apărătorii icoanelor.....	174
I. <i>Prima perioadă a iconoclasmului. Icoana – monument al Întrupării (În-omenirii)</i>	174
1. Icoana: „Expresie a trupului lui Hristos“ – Sfântul Gherman al Constantinopolului	175
2. Lupta călugărului Gheorghe din Cipru.....	180
3. Icoana – materie plină de har: Sfântul Ioan Damaschinul	185
II. <i>Cel de-al doilea Sinod de la Niceea (787)</i>	192
III. <i>Apogeul teologiei icoanelor</i>	199
1. Patriarhul Nichifor al Constantinopolului (750–829).....	199
a. „A circumscrie“ și „a picta“ – o clarificare conceptuală	200
b. Chipul ca relație de asemănare.....	202

c. Realismul hristologic al Sfântului Nichifor	206
d. O „hristologie nestoriană“?	209
2. Sfântul Teodor Studitul (759–826)	211
a. Icoana – chip al persoanei	212
b. Icoana – un loc al prezenței personale	217
c. Privire la icoană, sau privire duhovnicească?	221
d. Icoana – pecete a kenozei lui Dumnezeu.....	226
<i>Concluzii</i>	229
<i>Prescurtări</i>	234
<i>Note</i>	235